

MIKLÓS PÉTER PHD
miklospet@gmail.com
intézményvezető (Emlékpont), egyetemi adjunktus (SZTE JGYPK)

A Magyar Nemzeti Egyház Amerikában

The Hungarian National Church in the United States

Abstract The relationship of the denominations and national identity is an interesting research problem both of the modern intellectual history and political history. The nationalisms which appeared in modernity were often containing sectarian and religious commitment – and even in some cases specifically theological too. The author briefly reviews the relations of the nationalities and denominations, as well as church and state in the three major trends in Christianity – Orthodoxy, Catholicism, and Protestantism – and those manifestations in many fields. Furthermore the paper describes the history of the Hungarian National Church in the USA (1913), which existed only for a year and was an attempt to make a Hungarian Catholic church community which is independent of Rome. The sources of the paper were contemporary press materials and manuscripts depository documents.

Keywords catholicism, independent church, hungarian, USA

DOI 10.14232/belv.2016.kszk.2 <http://dx.doi.org/10.14232/belv.2016.kszk.2>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Miklós Péter (2016): A Magyar Nemzeti Egyház Amerikában. *Belvedere Meridionale* 28. évf. Különszám. 15–21. pp

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)
(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

Az etnicitás / nacionalitás és a konfesszionalitás kapcsolata az eszmetörténetnek és a modernkori politikátörténetnek egyaránt érdekes kutatási problémája. A modernitásban megjelenő nacionalizmusok ugyanis nem egyszer felekezeti elkötelezettséggel és vallási – sőt, némely esetben kifejezetten teológiai – tartalommal is bírtak. Míg az ortodoxia és a protestantizmus sok esetben hordozott „nemzeti jelleget”, addig a katolicizmus mindig is hangsúlyozta „egyetemes” (ami a katolikus szó eredeti jelentése) jellegét és szupranacionalitását.

Az alábbiakban röviden áttekintem a nemzetiség és a felekezetiség, valamint az egyház és az állam kapcsolatrendszerének a kereszténység három nagy irányzatában – az ortodoxiában, a katolicizmusban és a protestantizmusban – megfigyelhető jelenségvilágát, valamint ismertetem a Rómától független magyar katolikus egyházi közösség létrehozására tett amerikai kísérlet, a mindössze egy esztendeig működő Magyar Nemzeti Egyház Amerikában (1913) történetét.

A kereszténység ágai közül a keleti ortodoxia esetében markánsan megjelent a nemzetudatban a vallási princípium. Elég csak a Filofej pszkovi szerzetes által megalapozott „Moszkva – harmadik Róma” elméletre (1497) utalnunk, amely szerint a „régii” Róma „eretneksége”, vagyis katolikus teológiai rendszere miatt, míg az „új Róma”, azaz Konstantinápoly – és vele a bizánci birodalom – az eretnek római katolikus egyházzal való egyesülése (ferrara–firenzei zsinat, 1438–1439) következtében bukott el.¹ Így a „harmadik Rómára”, vagyis Moszkvára – és vele a moszkvai nagyfejedelemségből kinövő orosz birodalomra – vár a keresztény „igaz hit” (ortodoxia) megőrzése és a keresztény birodalmi eszme fönntartása (ennek jele, hogy a moszkvai metropolita 1589-ben fölvette a pátriárka, míg a moszkvai uralkodó 1547-ben a császár / cár címet).²

A keresztény teológiából levezetett középkori és kora újkori társadalom- és államelmélet szerint a földi társadalmak és államok Isten mennyei udvartartásának és az őt körülvevő teremtmények hálózatának homályos tükörképei, s ahogy a mennyek országának egyetlen feje van, az Úr, úgy a földi államok is egyetlen centrum – a birodalom – és egyetlen vezető – a császár – köré kell, hogy tömörüljenek.³ S mivel a modernitásban több birodalmi igényű államalakulat is volt a keresztény világban – a csak de jure létező német-római császárság mellett a de facto is működő orosz birodalom –, szükség volt a birodalmi eszme teológiai megalapozására, vagyis annak hangsúlyozására, hogy csak egyetlen keresztény birodalom (Oroszország) és egyetlen keresztény császár (a cár) van a világon, hiszen a német (nyugati katolikus) császár – Filofej szerzetes teóriája alapján – eretnek, nem „igazi” keresztény.

A keresztény birodalom eszméje utóéletének két érdekes momentuma van. Az egyik a francia császári modell, amelyet a történetírás bizonyos irányzata a francia forradalom birodalmi szakaszának tekint, hiszen az uralkodó a francia köztársaság vezetőjeként határozta meg magát. Napóleon ráadásul kilépett a keresztény birodalom paradigmájából. Nem csak azzal, hogy jogilag is közreműködött a német-római császárság megszűnésében, s bábáskodott az osztrák császárság létrejöttében (ami annak is bizonyosága, hogy nem zavarta a „másik” európai császár léte), hanem azzal is, hogy hatalma legitimitási alapjaként az őt császárrá választó népszavazást tekintette (nem pedig isteni kiválasztottságát), s hogy a koronázási ceremóniának a katolikus egyház feje, VII. Pius pápa csak tanúja, nem pedig tevékeny alakítója volt: a császár ugyanis – először a történelemben – saját magát koronázta meg.⁴ A másik érdekes jelenség, hogy a Szovjetunió – mint impérium, azaz birodalom – mintegy „negyedik Rómaként” jelent meg.⁵ Csak éppen a

¹ FILOFEJ SZERZETES 1995.

² FILIPPOV 1995. 5–29.

³ RUGÁSI 2012.

⁴ KÖVÉR 2007.

⁵ MEGGYESY 1992. 45–46.

keresztény alapok helyett a szocialista forradalom és a szocialista társadalom eszméjét tűzte ki kvázi messianisztikus törekvéseinek céljaként, a szocialista államok közötti vezető szerepét is hangsúlyozva. Természetesen a szovjet totális állam és az érdekszférájába tartozó kelet- és közép-európai kommunista diktatúrák a kereszténységet és a monarchiát eltörlendőnek tartották, s azokból csak a birodalmi gondolatot vették át.

A tizenhatodik század közepétől létrejövő protestáns államokban – amelyek íve az északi német, a németalföldi, a skandináv és a balti államokon keresztül Angliáig és az Egyesült Államokig terjed – előbb az egyház államnak való alárendeltsége jelent meg, arra való hivatkozással, hogy az egyház a lelki, míg az állam az anyagi ügyek felelőse a társadalmi feladatmegosztásban.⁶ Később pedig határozottan hangsúlyozták az állam és az egyház elkülönülését. Erre példa az Egyesült Államok alkotmánya (1787), amelynek hetedik cikkelye kimondja, hogy „nem lehet valósi hovatartozást megkövetelni az Egyesült Államok joghatósága alá tartozó hivatali tisztség vagy megbízás betöltésével kapcsolatban” („no religious Test shall ever be required as a Qualification to any Office or public Trust under the United States”).⁷ Az alkotmány első kiegészítésének (1791) első mondata kimondja, hogy a „Kongresszus nem alkot törvényt vallás alapítása vagy a vallás szabad gyakorlásának eltiltása tárgyában” („Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof”).⁸ A valóságban azonban az elmúlt századokban mind Nagy-Britanniában, mind az Egyesült Államokban a „hazafiság” elengedhetetlen jellemzőjének tekintették a valamelyik protestáns felekezethez való tartozást.

A katolikus egyház a korai középkortól kezdve kettős alapra helyezte társadalmi és politikai megnyilvánulásait. A római egyház – amelynek szervezőlőve a teokratikus hierarchia – feje, a pápa ugyanis mind spirituális (lelki, „túlvilági”), mind temporális (időleges, „evilági”) hatalommal rendelkezett. Ez utóbbinak szimbóluma volt az 1870-ig fennálló pápai állam, majd pedig ennek alapján jött létre 1929-ben Vatikán Állam, amely azóta is aktív külpolitikai tevékenységet folytat, s az európai protokoll szerint az egyes diplomáciai testületek doyenje az adott országba a Vatikán által akkreditált nagykövet, az apostoli nuncius. A katolikus egyház azonban mindig is hangsúlyozta egyetemes jellegét, s egyik nemzet iránt sem mutatott sajátos elkötelezettséget. Ennek jele, hogy amikor a Garibaldi vezette mozgalom képviselői IX. (Boldog) Pius pápának fölkinálták az egységesülő Itália uralkodói méltóságát, ő elutasította azt – éppen azzal, hogy Róma püspöke nem csupán egy nemzet vagy ország vezetője, hanem minden megkeresztelt katolikusé.⁹

A római katolikus egyház centralizmusát és a pápának alárendelt hierarchiáját a történelem során többször korlátozni akarták az egyes államok aktuális politikai érdekeik mentén. A galikán mozgalom például a francia abszolutista uralkodók szándékait megfogalmazva hirdette (1682), hogy az állam az egyháztól független, hogy a pápa alá van rendelve az egyetemes zsinatnak, illetve hogy a francia jogszokások (például azok, amelyek alapján az uralkodó kinevezte a főpapokat, illetve a be nem töltött egyházi javadalmakat kezelte) érvényesek függetlenül attól, hogy Róma püspöke elfogadja-e azokat, vagy sem.

A Rómától független „nemzeti katolikus egyházak” megteremtésének igénye azonban a huszadik században a közép- és kelet-európai kommunista diktatúrák idején jelent meg a legintenzívebben. Az államszocialista berendezkedés ugyanis bizalmatlanul tekintett az ellentétes ideológiai alapokon nyugvó, ráadásul külföldi – római – irányítás alatt álló egyházra, amelyek

⁶ SZÁNTÓ 2000. 45–67.

⁷ About America. The Constitution of the United States of America with Explanatory Notes. U. S. Department of State – Bureau of International Information Programs, 2004. 30.

⁸ Uo. 33.

⁹ MEDVIGY 1991. 85–94.

vezetőit az „imperializmus ügynökének” kiáltották ki. Rómától független katolikus egyházat igyekeztek szervezni például a csehszlovákiai kommunisták Csehszlovák Katolikus Akció (1949) néven.¹⁰ De Magyarországon is volt ilyen törekvés, a Magyar Kommunista Párt által támogatott Magyar Nemzeti Máriavita Ókatolikus Egyház (1945–1947), amelyet az eredetileg minorita szerzetesnövendék, később a lengyelországi máriavita mozgalom papjaként tevékenykedő Fehérváry Tamás püspök – eredeti nevén Csernohorszky Gyula – szervezett. „Katolikusok vagyunk, de nem azonosítjuk magunkat sem Mindszentyvel, sem pedig Rómával” – fejtette ki Fehérváry egy korabeli nyilatkozatában, majd megfogalmazta céljukat: „Darabokra zúzzuk a római katolikus egyház hatalmát Magyarországon.”¹¹

A Rómától független magyar katolicizmus megteremtésére irányuló törekvések meglehetősen szövevényes történetének¹² érdekes momentuma a Kubinyi Viktor által alapított kérészéletű Magyar Nemzeti Egyház Amerikában elnevezésű szervezet.¹³ Kubinyi Viktort (1873–1966) a kalocsai főegyházmegyei szeminárium elvégzése után szentelte pappá Császká György kalocsai érsek 1897. március 18-án. Ezt követően segédlelkészként, illetve hitoktatóként dolgozott Bácsordason és Szabadkán, majd az egri érsekség kötelékébe került és Csányon szolgált. 1905-től haláláig az Egyesült Államokban élt, ahol eleinte katolikus papként, később ókatolikus püspökként, végül episzkopális (kálvinista anglikán) lelkészként tevékenykedett. Az 1930-as évek végén fölhagyott az egyházi pályájával és képzőművészetet tanított középiskolákban, valamint festőművészként működött. Számos könyve és műfordítása jelent meg.¹⁴

Az Egyesült Államokba kivándorolt, majd onnan visszatért Rácz Rónay Károly (1888–1937) 1925-ben küldte el Kubinyi Viktor adatait a Szinnyi József névvel fémjelzett magyar írólexikonon dolgozó Gulyás Pál számára. A meglehetősen pontatlan és több tárgyi tévedést tartalmazó adatközlés: „Kubinyi Viktor szül[etett]. 1880. június 8-án Eperjesen. Mint r[ómai]. k[atolikus]. áldozópap az Egyesült Államokba került, ahol 1915-ben mint vallásalapító lépett föl, megalapítván az Indiana állambeli South Bend-ben a »Magyar Nemzeti Egyház«-at. A »vállalkozás« azonban rövidesen fiaszkóval végződött.”¹⁵

Kubinyi „fiaszkóval végződött vállalkozása” 1912-ben kezdődött, amikor is megalapította a Szent Szív¹⁶ – más forrás szerint a Boldogságos Szűzanya Szíve¹⁷ – független katolikus egyházközséget, amelynek szervezésére a hívektől száznegyven dollárt gyűjtött össze, s amely a Franciszek Hodur (1866–1953) érsek vezette, ókatolikus hitelveket valló Lengyel Nemzeti Egyház Amerikában hierarchiájába tagozódott be. Kubinyi 1912 végén elhagyta South Bend-et: december 26-án kelt nyílt levelében búcsúzott el magyar híveitől.¹⁸

¹⁰ HALKO 2004.

¹¹ *Kis Újság* 1946. szeptember 28. 4.

¹² MIKLÓS 2010. 159–168.; MIKLÓS 2012. 247–254.; MIKLÓS 2014. 224–230.

¹³ HARSÁNYI 1988. 18–20.; SASVÁRI 1994. 81–125.

¹⁴ MIKLÓS 2013. 31–40.

¹⁵ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fond 39/2409.

¹⁶ MÁTÉ 2011. 187.; 213.

¹⁷ *Szabadság* 1913. április 22. 1.

¹⁸ *Szabadság* 1913. április 22. 1.

Nyílt levél Amerika katolikus magyarságának!

A South Bend-ben való működésem kapcsán elterjedt híresztelésekkel szemben ezennel kijelentem, hogy a mai nappal működésemet megszüntetem, South Bend-ből távoztam és oda nem is fogok visszatérni. Távozásomra nem kényszerített senki, mert a körülmények úgy alakultak, hogy működésemet csak úgy folytathattam volna, ha híveimet a nyílt szakadásba viszem. Ezt tennem az adott körülmények között nem volt szabad.

Amily jószándékkal tettem, amit tettem, oly készséggel alázom meg magam azzal, hogy távozzom. S bár nem tagadom, ami természetes is, hogy ezen megaláztatás teljes súlyát érzem, másrészt megnyugtat az a tudat, hogy ezen lépésemmel a South Bend-i összmagyarságnak teszek jó szolgálatot.

Ha a küzdelem hevében valakit megbántottam volna, habár tudtomon és szándékom kívül, ezért bocsánatot kérek, akik pedig engem bántottak, azoknak meg volt bocsátva régen. Volt híveimet pedig arra kérem, hogy ha meg akarják mutatni, hogy hozzáam való ragaszkodásuk őszinte volt, nyugodjanak bele a helyzetbe. Ezzel, ha első pillanatra másként gondolnák is, saját maguknak teszik a legjobb szolgálatot.

Én tévedésnek, vagy félreértésnek, vagy mindkettőnek lettem az áldozata és nyugodt készséggel, zúgolódás nélkül viselem a súlyos következményeket.

Távozásomat bejelentettem a washingtoni pápai delegátusnál és várom a további intézkedését.

A Mindenható vezérelje, áldja s South Bend-i magyarságot a békességes együttműködésben.

1912. dec[ember]. hó 26-án

Rev[erendus].¹⁹ *Kubinyi Viktor*

Kubinyi Viktor azonban nemsokára visszatért, hiszen 1913. április 27-én South Bend-ben szentelte püspökké az Egyesült Államok első ókatolikus püspökeként ismert Joseph René Vilatte (1854–1929) érsek. Az újonnan szentelt főpap a szertartás után a Hotel Oliverben adott díszebédet.

Kubinyi ekkoriban a következőket nyilatkozta a sajtónak: „Nem azért jöttem vissza South Bend-be, hogy új vagy szakadár egyházat alapítsak. Azzal jöttem ide, hogy egészen új vallást alapítok, amelynek South Bend-ben legyen a központja. Fiókegyházakat azonban az egész Egyesült Államokban alapítunk.”²⁰ Figyelemre méltó, hogy nem pusztán új egyház, hanem – meglepő és érthetetlen módon – hangsúlyozottan új vallás alapítását fogalmazta meg ekkor.

1913 áprilisában, a gyülekezetalapítás idején Várlaky Sándor, a South Bend-i Szent István római katolikus plébánia lelkésze Kubinyi Viktor „independent mozgalmával” kapcsolatban kijelentette, hogy szerinte „Kubinyit nem valamiféle meggyőződés vezeti tetteiben, hanem alantas anyagi érdekek”.²¹ A magyar katolikusok plébánosa kifejtette: olyan híreket hallott, amelyek szerint a püspökszentelés után Kubinyi és hívei a templomot – akár erőszakkal is – el akarják foglalni és ott szertartásokat tartani. Emiatt aggódva a város polgármesteréhez fordultak, kérve, hogy a helyi rendőrség ezt az esetleges „templomfoglalást” akadályozza meg. Várlaky azt

¹⁹ Tisztelendő

²⁰ Szabadság, 1913. április 22. 1.

²¹ Szabadság 1913. április 25. 1.

is elmondta a sajtónak, hogy Kubinyit az Apostoli Szentszék amerikai képviselete hivatalosan „szakadárnak jelentette ki s őt exkommunikálta”.²²

A *Szabadság* című amerikai magyar lap 1913. április 25-i száma mellékletének első oldalán jelent meg a – magát *Egy öreg amerikásnak* nevező szerző tollából – *Krónikás jegyzetek* című cikk. Az írója részletesen közöl információkat Kubinyi Viktorról, az adatai azonban gyakran tévesek: így például születési idejét 1875-re teszi, s azt állítja, hogy – az egyébként közismerten evangélikus vallású – Kubinyi Géza (1851–1920) kormánypárti parlamenti képviselő (Nemzeti Munkapárt) testvére.²³ Ezek természetesen valótlan adatok, s éppen emiatt a cikk további közléseit is fönntartásokkal kell kezelnünk. Így azt is, amely szerint Magyarországról több ezer koronás rendezetlen adóssága miatt volt kénytelen egyházi engedély nélkül távozni. Az viszont tény, hogy az egri főegyházmegyei hatóság engedélye nélkül utazott az Egyesült Államokba.²⁴ Harsányi László és Sasvári László kutatásai szerint 1910-ben – szakítva a római egyházzal – ókatolikus közösséget szervezett Budapesten.²⁵ A civil öltözetben az Újvilágba érkezett Kubinyi – olvashatjuk a *Szabadság* idézett cikkében – New Yorkban több munkát is vállalt: dolgozott egy szabóműhely kifutójaként éppúgy, mint konyhai kisegítőként (ahol krumplihámozás és mosogatás volt a feladata), vagy liftkezelőként.²⁶

A főntebb tárgyaltnál, úgy vélem, jóval érdekesebb, hogy a cikk szerzője hogyan mutatta be Kubinyi egyházszervező tevékenységét, illetve az ókatolicizmust.

„Az ókatolikusok, s így az ókatolikus »érsek« által püspökké avatandó Kubinyi-szekta nem fogadja el a római pápát az egyház fejének.

Nem hisznek a purgatóriumban, sem a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatásában. Szerintük a házasság nem szentség. Csak hat szentséget ismernek.²⁷ Miséjük van, valami gyónásuk is, ezeket lehetőleg katolikus szertartásúnak tüntetik fel. A papi nőtlenséget eltörölték. Szóval valami mixtum compositum²⁸ ez a vallás a római katolikus és a lutheri álláspont közt, de minden olyan méretű tekintély nélkül, aminővel ezek a nagy vallások rendelkeznek.

Kubinyi az óházában és az új hazában egyaránt felfüggesztett katolikus pap kétségtelenül bebizonyítja, hogy Amerika csakugyan a határtalan lehetőségek országa, ha akár independens²⁹ püspök is lesz belőle. Hogy be ne következzen az a még hitelenebb lehetőség is, hogy még híveket is tudjon szerezni a püspökségéhez, szükségesnek tartottuk felvilágosításul megírni ezen sorokat.

Az amerikai magyarságnak semmi szüksége új vallásokra, s tiltakozni kell az ellen, hogy bárki is magyar nemzeti vallásnak nevezze el azt a vallást, amelyet ő alapítani akar. S amelynek semmiféle magyar nemzeti jellege nincs.”³⁰

A Magyar Nemzeti Egyház Amerikában azonban nem bizonyult hosszú életűnek. Kubinyi 1913 végén csatlakozott az episzkopális egyházhoz, amelynek keretében megszervezte South Bend-ben az első magyar episzkopális közösséget: a napjainkban is működő Szentháromság egyházközséget. A történeti dokumentumok szerint ezt nyolcvanhárom kivándorolt magyar család alapította Kubinyi Viktor vezetésével.³¹

²² *Szabadság* 1913. április 25. 1.

²³ *Szabadság* 1913. április 25. Melléklet. 1.

²⁴ MÁTÉ 2011. 187.

²⁵ HARSÁNYI 1988. 18. ; SASVÁRI 1994. 84.

²⁶ *Szabadság* 1913. április 25. Melléklet. 1.

²⁷ Az ókatolikusok valójában – hasonlóan a katolikusokhoz – tarják a hét szentséget.

²⁸ keverék

²⁹ független

³⁰ *Szabadság*, 1913. április 25. Melléklet. 1.

³¹ MÁTÉ 2011. 187.

FORRÁSOK, FELHASZNÁLT IRODALOM

Források

- Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára
Fond 36
Gulyás Pál magyar írók életrajzával kapcsolatos adatgyűjtése és levelezése.

Sajtó

- Szabadság*, 1913. április 22.
Szabadság, 1913. április 25.
Kis Újság, 1946. szeptember 28.

Felhasznált irodalom

- About America. The Constitution of the United States of America with Explanatory Notes. U. S. Department of State, Bureau of International Information Programs, 2004.
- FILIPPOV SZERGEJ (1995): „Támaszt az eget Istene birodalmat, mely soha örökké meg nem romol.” Történelembölcseleti elképzelések a 15–17. századi Oroszországban. *Aetas* 10. évf. 3. sz. 5–29.
- FILOFEJ SZERZETES (1995): Levél a rossz napokról és órákról. Fordította és a jegyzeteket összeállította: Filippov Szergej és Sisák Gábor. *Aetas* 10. évf. 3. sz. 127–136.
- HAL'KO, JOZEF (2004): *A csehszlovák szakadár Katolikus Akció*. Kommunista kísérlet a katolikus egyház nemzeti egyházzá formálására Csehszlovákiában. Esztergom–Piliscsaba.
- HARSÁNYI LÁSZLÓ (1988): *Ókatolicizmus Magyarországon*. [Kézirat. Egyetemi szakdolgozat.] Budapest.
- KÓRÁSZ MÁRIA (1996): Az amerikai magyar történetírás kezdetei. Rácz Rónay Károly levelei. *Aetas* 11. évf. 1. sz. 119–138.
- KÖVÉR LAJOS (szerk.) (2007): *Bonaparte Napoleon koronája és üzenete*. Szeged, JATEPress.
- MÁTÉ ANITA (2011): *Az amerikai magyar katolikusok és az óhaza. (1918–1939)*. Budapest, Magyar Egyháztörténeti Encikl. Munk.
- MIKLÓS PÉTER (2010): Máriavita ókatolikus püspöki pásztorlevél 1945-ből. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 22. évf. 3–4. sz. 181–190.
- MIKLÓS PÉTER (2012): A máriavita ókatolikus mozgalom magyarországi történetéhez. In Barna Gábor – Povedák Kinga (szerk.): *Vallás, közösség, identitás*. Szeged, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. 247–254.
- MIKLÓS PÉTER (2014): „Dicsértessék a Legméltóságosabb Oltáriszentség!” Szentisztelet a magyar ókatolikus közösségekben. In Barna Gábor – Povedák Kinga (szerk.): *Lelkiségek, lelkiségi mozgalmak Magyarországon és Kelet-Közép Európában*. Szeged, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. 224–230.
- MIKLÓS PÉTER (2013): Kubinyi Viktor életrajzához. In Széles Tamás (szerk.): *Kubinyi*. Budapest, Magyar Ókatolikus Misszió. 31–40.
- MEDGYESI M. LÁSZLÓ (1992): Moszkva, a negyedik Róma – a szovjet birodalom lelki gyökerei. *Theológiai Szemle* 35. évf. 1. sz. 45–50.
- MEDVIGY MIHÁLY (1991): *Pápa életpályák*. Budapest, Panoráma Kiadó.
- RUGÁSI GYULA (2012): *A historizmus fantomja*. Budapest, Józsefvárosi Műhely Kiadó.
- SASVÁRI LÁSZLÓ (1994): Ókatolikus mozgalmak Magyarországon. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 6. évf. 1–2. sz. 81–125.
- SZÁNTÓ GYÖRGY TIBOR (2000): *Anglikán reformáció, angol forradalom*. Budapest, Európa Kiadó.